יחנוק המדבר Cistanche tubulosa - פורח במדבר (מרץ 2018)

כתבה: **ערגה אלוני**

יחנוק המדבר *Cistanche tubulosa* (עלקתיים) הוא עשב טפיל מדברי רב-שנתי, שרוב ימות השנה למעט באביב, הוא נמצא יבש בסמוך לצמחים מדבריים עליהם הוא נטפל.
לצמח שורשים היוצאים מחלקו התחתון והמעובה של הגבעול הטמון בקרקע. שורשים אלה נטפלים וחודרים אל שורשי צמחים אחרים המשמשים להם כפונדקאים: **מלוח קיפח**, **אשל היאור** ו**ימלוח פגום**. תופעת הטפילות באה לביטוי בכך שהטפיל איננו ירוק- אין לו כלורופיל, הוא לא מבצע הטמעה. את מזונו הוא קולט ישירות מהפונדקאי באמצעות השורשים המיוחדים שלו. הטפיל חי כל עוד הפונדקאי חי. כאשר הוא מת, מתים גם הטפילים.

יחנוק המדבר. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין - קבוצת צמחים בעת שיא הפריחה; במרכז ומשמאל - הצמח נטפל לשיחי מלוח קיפח
להגדלה - לחצו על התמונות

באביב עולה אל מעל פני השטח גבעול זקוף ובשרני, שהוא עמוד-פריחה בודד. על העמוד מצויים פרחים, עלי חפה וחפיות, שהם גלגולי עלים. צורתם מוארכת וצבעם חום בהיר. החפית המרכזית מלווה את הפרח וצמודה לו. היא ארוכה אזמלנית שוליה גלוניים וקציה מחודד. בסמוך לה, שתי חפיות נוספות צנועות היושבות על הגביע.

יחנוק המדבר. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין - תפרחת לפני פריחה. הניצנים מוגנים על ידי החפים
משמאל - פרחים מוגנים בחפים

הפרחים דו מיניים, מסודרים בתפרחת שהיא שיבולת המתנשאת לגובה של כ20-50 ס"מ. בשיבולת יושבים בצפיפות כ70 פרחים גדולים ומרהיבים הפורחים מלמטה כלפי מעלה. הגביע אינו בולט, הוא עשוי 5 אונות שוות מעוגלות בראשן. הכותרת מאוחה, בלתי נכונה, שופרית עד דו-שפתנית בעלת שתי שפות עם אונות רחבות. אורכה 15-35 מ"מ צבעה צהוב בוהק. אבקנים 4, קבועים בחלקו העליון של צינור הכותרת. השחלה עילית, המשכה עמוד עלי ארוך כפוף בקצהו, המסתיים בצלקת רחבה הנוטה מטה.

האבקת הפרחים נעשית ע"י דבורים הנמשכים אל הפרחים כדי להשיג צוף. הם נכנסים אל אוגן הפרח מתחככים בלשכות האבקן וגופם מתמלא גרגירי אבקה. לאחר ההפריה, מבשיל הפרי שהוא הלקט בן זרעים קטנים ורבים. פיזור הזרעים נעשה ע"י תנודות הגבעול.

יחנוק המדבר. צילמה: ערגה אלוני ©
מבנה הפרח – לוע הפרח ובקדמתו העלי בעל צלקת נטויה מטה

יחנוק המדבר פורח בין פברואר לאפריל. הצמח גדל בואדיות, ובמליחות במדבריות הארץ. הוא נפוץ באזור ים המלח. תפוצתו העולמית רחבה: הוא מצוי בסין – במדבר טקלמקאן, במערב אסיה, בתת היבשת הודו, בצפון אפריקה, ומזרחה ובערב.

ברפואה העממית במספר ארצות הוא בעל חשיבות רבה. בסין, הוא מוכר כצמח מרפא חשוב ומכונה בשמות רבים המבטאים את ערכו. הצמח מכיל גליקוזידים- מולקולה המורכבת מחד או דו סוכר המתקשר לשאר כימי אחר. הגליקוזיד החשוב ביחנוק הוא Glycosid phenlethanoic. בנסויים שנערכו במכרסמים נמצא שהוא נוגד חמצון גבוה, חומרים נוספים שנבדקו בצמח, הראו בניסויים במכרסמים, שהם משפרים זכרון הגבירו את יכולת הלמידה שלהם והעטו הזקנות. בשימוש בצמח יבש מאמינים הסינים בסגולות שבו להגברת פעילות הורמוני מין . בשל חשיבותו, הצמח נאסף למטרות מסחריות ובכך הוריד את תפוצת הצמח באזור המדברי. כיום חל איסור באיסוף שלו למטרות מסחריות.
גם הבדואים בארץ מכירים בערכו ומשתמשים בו בצורה קלויה או במשרה בו הורתח הצמח, כדי לטפל במחלות כמו צהבת, תחלואי כליות ותחלואים רבים אחרים

בארץ שני מיני יחנוק. המין הנוסף הוא **יחנוק המלחות** שצבעו סגול כחול והוא דומה לו במבנה. שניהם לעיתים חולקים אותו בית גידול.

מימין - יחנוק המדבר במאגר מים יבש במדבר
במרכז - שכבות חרסית שהורמו ע"י קבוצת יחנוקים
משמאל - יחנוק המלחות
צילמה: ערגה אלוני ©
להגדלה - לחצו על התמונות

ספרות:

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

פרגמן-ספיר א 2008 פרחי עין גדי וחוף ים המלח. מדריך לצמחי בקע ים המלח וחוף עין גדי. רשות הטבע והגנים.

קריספיל נ 1985 צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

URBAL website Herbs and superfoods: Cistanche tubulosa and desertificola: an in depth analyses www.urbal.com

Flora of Pakistan: www.floras.org

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2018 יחנוק המדבר Cistanche tubulosa – פורח במדבר (מרץ 2018), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 5.
https://www.kalanit.org.il/cistanche-tubulosa-march-2018